

Den goda staden och dess fiender

*En stad måste få växa fram,
inte fantiseras ihop på förhand.*

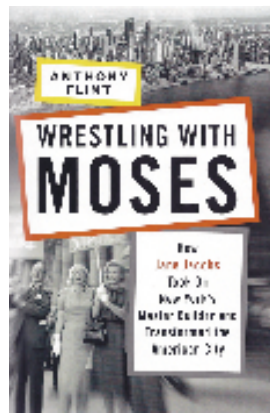
Av **Kristian Karlsson**
Bokredaktör på Neo

LOS ANGELES ÄR ett förfärligt ställe. Staden är större än Skåne, så vidsträckt att man får intryck av att en riktig stad har kavlats ut till bristningsgränsen. Det är en stad för bilar, inte för människor.

Det är svårt att tänka sig att stadsplaneringsetablissemangent en gång försökte omstöpa New York i en Los Angeles-form, att anpassa staden efter bilen genom att bygga fem öst-västliga motorvägar tvärs över Manhattan, på bekostnad av, bland annat, betydande delar av Greenwich Village och SoHo.

New Yorks stadsplaneringstssar vid den tiden hette Robert Moses, en mäs-terbyråkrat och visionär med enastående förmåga att få politiker att dansa efter sin pipa. Han hade redan hunnit snitta Bronx itu med en liknande motorväg, vilket satte fart på områdets sociala och ekonomiska förfall.

Så småningom bestämde han att Greenwich Village var en bra plats för

Anthony Flint
Wrestling with Moses
Random House, 2009

Glenna Lang & Marjory Wunsch
Genius of Common Sense
David R Godine, 2009

höghus åt medelklassen, och då skulle människorna som bodde där snällt få maka på sig. Men för en gångs skull

stod han inte oemotsagd. Mot sig hade han en kvinna som brukar beskrivas som en hemmafru från Scranton. För Moses var det början till slutet.

WRESTLING WITH MOSES är en läsvärd dubbelbiografi, där en eldfängd konflikt tas som utgångspunkt för att berätta två parallella livshistorier. Den ena huvudpersonen är Robert Moses. Den

andra är Jane Jacobs, journalisten som blev ledare för gräsrotterna i Greenwich Village av en slump när hon råkade bo i vägen för flera av Moses projekt, och som sedermera kom att förändra hela stadsplaneringsdiskursen med sin bok *The Death and Life of Great American Cities*.

Tillsammans med sin man, arkitekten Bob, hade hon köpt ett slitet townhouse i nedgångna Greenwich Village och rustat upp. Hon älskade området; långt ti-

digare, då hon var en fattig sekreterare, hade hon gått omkring där och beundrat det myllrande gatulivet. Hon arbetade som journalist på tidskriften *Architectural Forum*, trots att hon saknade formell utbildning i arkitektur och stadsplanering. Ända sedan hon började skriva var det staden som fascinerade henne.

I MITTEN av 1950-talet skickade tidningen henne till Philadelphia för att visas runt av den berömda Edmund Bacon, stadens motsvarighet till Moses, i ett område som höll på att rustas upp.

”Först tog han mig till en gata där massor av människor umgicks på gatorna och på trapporna utanför sina hus. De verkade trivas och ha det bra. Han förklarade att detta var en av gatorna man skulle göra sig av med. Det var ’före’-gatan. Sedan tog han mig till den uppiffade ’efter’-gatan. Där syntes bara en person till, en pojke som sparkade på ett däck i rännstenen. Det var så dystert att jag hade gjort detsamma. Men mr Bacon tyckte att det var en vacker syn.”

Hon frågade honom var alla människorna var. Han förklarade att staden behövde fri sikt för att kunna hålla ordning. Luftigt och ljust skulle det bli. För Jacobs var det en helt obegriplig inställning. Städer växer organiskt och evolutionärt; tiden och den spontana ordningen avgör vilka av kvarterets be-

”Städer växer organiskt och evolutionärt; tiden och den spontana ordningen avgör vilka av kvarterets beståndsdelar som är viktiga.”

ståndsdelar som är viktiga för dess särprägel och funktion.

En sammanhängande kritik började ta form. Stadsplanerare och arkitekter begrep inte hur människor faktiskt levde i städerna, de ritade städer som konstverk, med luft, ljus, räta linjer och storslagna proportioner, men utan att

bry sig om att göra dem beboeliga.

Jacobs skrev en lång artikel i *Fortune*, ”Downtown is for people”. ”Dessa projekt kommer inte att revitalisera stadskärnorna”, skrev hon. ”De kommer att döda dem. Stadskärnorna kommer att vara stabila, symmetriska och välordnade. De kommer vara rena, respektgivande och monumentala. De kommer att ha alla de attribut som kännetecknar en välskött, aktningsvärd kyrkogård.”

Artikeln tog skruv och Jacobs anlätades för att skriva en bok i ämnet. *The Death and Life of Great American Cities* publicerades i september 1961 och tolkades allmänt, och alldeles rikligt, som en pungspark på hela planerarskrået. Nästan femtio år senare är den fortfarande förträfflig läsning, full av vassa iakttagelser.

GRUNDTESEN ÄR att städer byggs och byggs om av människor som inte förstår hur de fungerar. Städer och kvarter har en organisk struktur som är omöjlig att konstruera på ett ritbord. Den måste växa fram genom spontan

ordning, tid och kreativ förstörelse. Inte sällan är det oväntade, knepiga inslag som visar sig fungera. Det var inte bara så att planerarna gjorde ett dåligt jobb, de hade tagit sig an en omöjlig uppgift.

Jacobs formulerade fyra rekommendationer. En stadsdel får inte vara en renodlad sov- eller jobbstad utan måste

ha flera funktioner så att gatorna aldrig töms på människor. Kvarteren bör vara korta, så att fotgängare känner sig bekväma och får maximalt antal möjligheter att mötas. Byggnaderna måste variera i ålder, skick och användning; först då blir verklig mångfald möjlig. Och befolkningstätheten måste vara tillräckligt hög. Hennes eget kvarter, West Village, tjänade som förebild.

Hon lämnade in manus i början av 1961, och en månad senare blev hon varse att Robert Moses dömt ut hela deras kvarter som slum och planerade att jämna det med marken för att bygga modernistiska höghus åt medelklassen. *Wrestling with Moses* handlar lika mycket om Jacobs aktivism som om *Death and Life*, men det är inte utan att hennes liv är en träffande illustration av bokens teser. Det visade sig att Jacobs hade en anmärkningsvärd talang för politisk gerillakrigföring. Gång på gång hamnade hon i vägen för Moses grandiosa planer, och gång på gång lyckades hon stoppa honom.

KRIGET MELLAN JACOBS och Moses kulminerade med att hon arresterades i samband med en protest mot en planerad tiofilsmotorväg, Lower Manhattan Expressway, som skulle skära tvärs igenom SoHo, Little Italy och Chinatown. Över 400 byggnader skulle rivas, 2 200 familjer vräkas och ett antal fungerande kvartersgemenskaper skulle slås sönder. Det hade hunnit bli 1968 och Jacobs hade hunnit bli en känd kritiker av centralplanerade, storskaliga projekt. *Lomex*, som vägprojektet kallades, överlevde inte den uppmärksamhet som följde då hon greps för att ha stört den allmänna ordningen vid en av de fejkhearingsar som staden ordnade för att låtsas lyssna till medborgarna.

Robert Moses trendkurva fortsatte

”Det visade sig att Jacobs hade en anmärkningsvärd talang för politisk gerillakrigföring.”

sedan nedåt. Han petades från sina inflytelserika uppdrag, ett efter ett, och hängdes till sist ut som genomkorrupt i biografen *The Power Broker* av Robert Caro.

Jacobs steg successivt i anseende. *Death and Life* fick ett eget liv och gjorde henne berömd. Dess teser är i dag så allmänt accepterade att det är svårt att förstå riktigt hur kontroversiell boken var. Familjen Jacobs flyttade 1968 till Toronto, dels för att Janes make fått jobb där, dels för att paret inte ville att deras söner skulle tvångsinkallas och skickas till Vietnam. Hon stannade där livet ut och fortsatte att skriva böcker om staden och dess invånare.

WRESTLING WITH MOSES levandegör idéerna bakom den utdragna kraftmätningen mellan Jacobs och Moses. Det är välskrivet och på det hela taget utmärkt läsning.

Den andra nya Jacobstiteln, *Genius of Common Sense* är, trots sina hårda pärmar och drygt 110 sidor inte så mycket en bok som ett glorifierat häfte. Det beskrivs på omslaget som ”den första boken för ungdomar om det sunda förnuftets hjältinna”. Om författarna verkligen ville introducera Jacobs för ungdomar och uppenbarligen tycker att omfång är ett problem (eftersom mer än hälften av uppslagen upptas av bilder och författarnas egna, ganska dåliga illustratio-

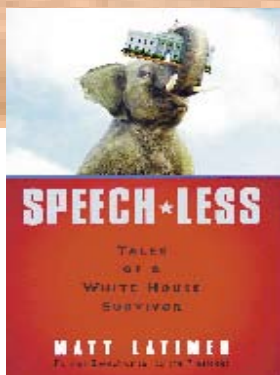
ner, innehåller den inte mer än 50 sidor text), hade det varit bättre att fokusera på Jacobs idéer i stället för denna lövtunna biografi över hela hennes liv.

DET KANSKE MEST intressanta i dessa nya Jacobsböcker är epilogen i *Wrestling with Moses*, där Flint noterar att Moses börjat tas till nåder igen. Det är möjligt, skriver han, att Jacobs genomslag blev för stort. När Jane Jacobs organiserade sina grannar mot Moses planer på att riva deras kvarter var organiserade gräsrotsrörelser fortfarande ovanliga. I dag är de mer regel än undantag. Inget kan byggas utan att grannarna gnäller och sätter käppar i hjulen. Gräsrotterna går nu under akronymen **NIMBY** (*Not in my backyard*) – eller, som Bostons borgmästare Thomas Menino klagat uppgivet, **BANANAS** (*Build absolutely nothing anywhere near anything*).

Faktum är att det i dag är svårt eller omöjligt att driva igenom några projekt alls av den storlek som Moses ägnade sig åt, alldeles oavsett hur kloka eller människovänliga de är. Flint konstaterar, mot bakgrund av vår tids miljöutmaningar, att om Moses i dag hade varit ansvarig för att bygga världens bästa kollektivtrafiksystem så hade han hylats alldeles oavsett hur många människor han ryckte upp med rötterna.

Jag tror att man gör Jacobs en otjänst om man betraktar *Death and Life* som en bibel med alla svar, eller tolkar hennes motstånd mot en motorväg tvärs över Manhattan som mandat för att kämpa emot alla nya vägar. Det som är viktigt att ta med sig är hennes perspektiv, att det är invånarna som är viktigast när en stad växer fram, att det är viktigt att låta den växa fram snarare än fantiserar ihop på förhand.

Det är dessutom principer som inte bara gäller stadsplanering. ∞

SVÅRT ATT TRO ATT HAN VAR BUSHS TALSKRIVARE

Matt Latimer

Speechless. Tales of a White House Survivor

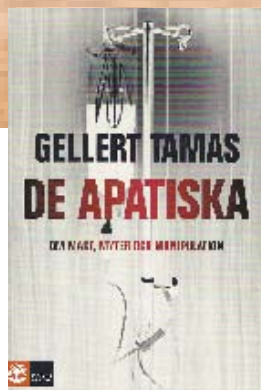
Crown Press, 2009

MER THE OFFICE än West Wing. Så lyder Matt Latimers lovande sammanfattning av sin bok om åren som talskrivare åt president Bush d y. Tyvärr kommer boken aldrig i närheten av att leva upp till förväntningarna.

Att killen lyckats försörja sig som talskrivare är något av ett mirakel. Den första tredjedelen av boken, om hans första år i DC, ger intryck av att ha skrivits av en knatterporter som tillbringat sportlovet som storögd praktikant och vill berätta självcentrerade historier för sina klasskamrater. Det är skräp.

Så småningom blir han chefstalskrivare åt försvarsminister Rumsfeld, och då bärs berättelsen upp av omgivningen (Pentagon, bara en sådan sak) och närheten till världens maktcentrum. Efter 150 sidor hamnar han äntligen i Vita huset och börjar fara runt med presidenten i Air Force One, och skildringen blir mindre innehållslös.

Speechless rymmer för all del en och annan läsvärd anekdot. Det mest intressanta är de osminkade personporträtten och, om man är lagd åt det hållet, talsskriveriets och beslutsfattandets processer i Pentagon och Vita huset. Han lyckas faktiskt peta hål på lite av mystiken kring Vita huset. Men jag hoppas att jag är den sista människan som läser den första tredjedelen. ☞

STARKT OM STATENS VETTLÖSA SADISM

Gellert Tamas

De apatiska

Natur & Kultur, 2009

I BÖRJAN AV 2000-talet blev svensk asylpolitik allt hårdare. Flyktingar malades ned av utdragen osäkerhet för att sedan nästan alltid utvisas. Allt fler barn sjönk djupare ned i depression och gav till sist upp: de låg okontaktbara, sondermatade och med blöjor.

Det började spekuleras i att de apatiska barnen fejkade eller att föräldrarna förgiftade dem, att de lekte och åt på nätterna och blev friska så snart de fick uppehållstillstånd. Inget av det var sant. Det var regeringens samordnare för de apatiska barnen, Marie Hesse, som låg bakom ryktesspridningen med en kumpan på Migrationsverket, Annica Ring. Ring blev rikskänd när hon bjöd kollegorna på champagne då en svårt sjuk tolvåring dumpats på en rysk flygplats, utan att man ens varskott något ryskt sjukhus. Kombinationen av ondska och häpnadsväckande oduglighet är typisk; Tamas redogör för en mängd liknande historier.

De apatiska blottlägger ett vidrigt stycke nutidshistoria. Jag har aldrig skämts så mycket över Sverige. Boken är pratig, övertydlig och onödigt dramatiserande, men Tamas hjälpligt behärskade ursinne och den minutiösa detaljrikedomen gör de 607 sidorna till både strålande läsning och det viktigaste reportaget på mycket länge. ☞

DET TOTALA ÖVERFLÖDETS KONSEKVENSER

Rasmus Fleischer

Det postdigitala manifestet

Ink, 2009

DEBATTEN OM FILDENING gör ingen glad. En av dem som förmår diskutera saken på ett tankeväckande sätt är historikern och barockmusikern Rasmus Fleischer, på internet mer känd som Copyriot och i medierna som en av Piratbyråns grundare.

I sin originella och suggestiva skrift resonerar han om hur vårt förhållande till musik har förändrats av de senaste decenniernas digitalisering. Vad betyder det att vi snart kan ha all musik som någonsin har producerats på en portabel hårddisk? Är det verkligen risken för brist på nya verk som vi ska fokusera på?

Utmaningen är att göra musikupplevelsen exklusiv på något annat sätt än genom exemplarförsäljning. När alla har omedelbar tillgång till all musik är det inte nya inspelningar som blir intressant, utan ett sätt att gallra i överflödet. Det blir en fråga om samvaro och närvaro. Precis som under tiden innan inspelningar var möjliga äger musiken rum. Utvecklingen drar dels åt ökat individuellt lyssnande, där var och en rör sig i en bubbla med sin iPod och sina hörlurar, dels åt ett kollektivt där en musikupplevelse utspelar sig på en viss plats vid en viss tidpunkt. Digitaliseringen har vikt tiden: *Be there or be square*. ☞